

УДК 338.43:332.1
JEL F14, L66, Q18

О. Ю. Фера-Клемонца

здобувач кафедри економіки і підприємництва

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

e-mail: feraklemontsa@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3831-7914>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проаналізовано нормативно-правову базу регулювання продовольчого забезпечення населення зарубіжних країн і визначено основні пріоритети для України. Визначені функції регулювання продовольчого забезпечення та система заходів їх реалізації. Встановлено, що основну роль у всій системі державного регулювання продовольчого забезпечення в досліджених зарубіжних країнах має підтримка відповідного рівня цін і цінової рівноваги. Проаналізовано механізм тарифних квот Європейського Союзу для українських виробників продовольчої продукції. Визначено основні проблеми та переваги такої співпраці. Запропоновано можливості використання зарубіжного досвіду регулювання системи продовольчого забезпечення у вітчизняній практиці.

Ключові слова: аграрна політика, Європейський Союз, зарубіжний досвід, нормативно-правове регулювання, продовольче забезпечення, сільське господарство.

Fera-Klemontsa O. FOREIGN EXPERIENCE OF FOOD PROVISION REGULATION

Foreign experience shows that nowadays almost each country has the state regulation of the system of food provision. Relevant measures on state regulation of agricultural production are needed for normal functioning of food provision, in particular forming of the policy of agrarian development that is also the part of food security of a country. Most European Union (EU) Member States, USA and other countries have such policies. However, Ukraine still lacks the systemic strategy of socio-economic policy by all main points and directions of food provision, which displays the goals and priorities of the country in this sphere. The paper aims to analyze foreign experience of legal regulation of population's food provision and to define major priorities for Ukraine. The paper analyzes legal basis of regulation of food provision abroad and defines main priorities for Ukraine. The functions of food provision regulation and the system of measure for its realization are outlined. The paper proves that securing the relevant level of prices and price balance play the major role in the whole system of state regulation of food provision in the examined foreign countries. The mechanism of tariff quotes of European Union for Ukrainian producers of food is analyzed. Main problems and advantages of such cooperation are determined. The ways to use foreign experience for regulation of food provision system in domestic practice are suggested. The authors prove that it is not reasonable to orient Ukrainian agrarian policy or food provision policy completely on EU Common Agricultural Policy or US agrarian policy. Under modern economic and political conditions, it is important to take into account global tendencies and to verify national interest with real economic opportunities as far as the crucial difference of economic environment of EU Member States, USA and Ukraine is the reason for different policies of support.

Keywords: agricultural policy, European Union, foreign experience, legal regulation, food provision, agriculture.

Постановка проблеми. Світовий досвід показує, що сьогодні майже у всіх країнах здійснюється державне регулювання системи продовольчого забезпечення. Для нормального функціонування продовольчого забезпечення необхідні відповідні заходи з державного регулювання сільськогосподарського виробництва, зокрема формування політики аграрного розвитку, що одночасно є частиною продовольчої безпеки країни. Такі політики сформовані в більшості країн-членів Європейського Союзу (ЄС), США та ін. В Україні ж досі не розроблена системна стратегія соціально-економічної політики за всіма основними пунктами і напрямками щодо продовольчого забезпечення, яка відображає цілі і пріоритети держави у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень. Чимало науковців зробили ґрунтовні дослідження щодо визначення поняття продовольчої безпеки у різних країнах світу в нормативно-правовому розрізі. Зокрема, В. Панченко висвітлює проблеми організаційно-правового забезпечення продовольчої безпеки на прикладі Франції, ФРН, Нідерландів, Канади, Бельгії, Італії,

Японії, Російської Федерації, Республіки Білорусь [1, с. 176-195]. С. Бугера дослідив міжнародний досвід правового регулювання якості сільськогосподарської продукції [2, с. 54-59]; М. Гребенюк проаналізував особливості законодавчого забезпечення продовольчої безпеки у США, Японії, Бразилії, КНР, Філіппінах, Індонезії [3, с. 52-55; 4, с. 158-161; 5, с. 28-34]. М. Гребенюк і А. Гонда висвітлюють проблемні питання забезпечення продовольчої безпеки в Індії [6, с. 57-61]; М. Гребенюк і Ю. Ковальчук розкрили актуальні питання правового забезпечення продовольчої безпеки в Мадагаскарі, Кенії, Зімбабве [7, с. 33-37].

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання продовольчого забезпечення населення держави та визначення основних пріоритетів для України.

Основні результати дослідження. Однією з умов активного розвитку аграрного сектору економіки, насамперед сільського господарства, і вирішення багатьох питань продовольчої безпеки країни має стати створення системи його державної підтримки і регулювання продовольчого забезпечення. Оскільки сьогодні

агропромислова сфера не завжди має підтримку держави, то розвиток видів діяльності з виготовлення продовольчих товарів і сам процес продовольчого забезпечення має бути стратегічно важливою складовою продовольчої безпеки держави. Тому важливе значення має процес зміцнення продовольчої безпеки держави загалом та кожного регіону зокрема.

Так, відповідно до п. 2.13 ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [8], продовольча безпека визначається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності.

С. О. Лушпаєв у своїх дослідженнях визначає, що продовольча безпека держави – це стан економіки держави, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, за рахунок власного виробництва

забезпечується продовольча незалежність держави, населенню країни гарантується фізична, економічна доступність, якість і безпечність основних видів харчових продуктів і чистої питної води, що відповідають вимогам норм законодавства про охорону здоров'я та про технічне регулювання, в об'ємах, які не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що є необхідними для активного та здорового способу життя, реалізації демографічної політики [9].

Проблемам продовольчої безпеки приділяють увагу усі країни світу, адже це безпосередньо стосується кожного громадянина і його життя.

Необхідно відзначити, що розгляд правового регулювання відносин у сфері продовольчого забезпечення окремих зарубіжних держав доцільно здійснити щодо поняття продовольчої безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз нормативно-правового забезпечення політики продовольчої безпеки

Країна	Характеристика
РФ	Указ Президента Російської Федерації від 30.01.2010 р. за №120 [10] про затвердження «Доктрини продовольчої безпеки Російської Федерації», в якій під продовольчої безпекою розуміється стан економіки держави, за якого забезпечується продовольча незалежність, гарантується фізична та економічна доступність для кожного громадянина країни харчових продуктів, що відповідають вимогам законодавства про технічне регулювання, в об'ємах, які не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що необхідні для активного та здорового способу життя.
Вірменія	Закон Республіки Вірменія «Про забезпечення продовольчої безпеки» від 05.06.2002 р. №3Р-338 [11] закріплює дефініцію «забезпечення продовольчої безпеки держави» як такий стан економіки держави, що забезпечує продовольчу незалежність держави та гарантує фізичну та економічну доступність харчових продуктів для населення, що відповідають нормам охорони здоров'я.
Білорусь	Стаття 21 Конституції Республіки Білорусь від 15.03.1994 р. [12] гарантує кожному громадянину право на гідний рівень життя, зокрема на достатнє харчування. У постанові Ради Міністрів Республіки Білорусь «Про концепцію національної продовольчої безпеки Республіки Білорусь» від 10.03.2004 р. №252 [13] національна продовольча безпека визначена як такий стан економіки, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, населенню гарантується стабільне забезпечення продовольством у кількості, що відповідає науково обґрунтованим параметрам (пропозиція), з одного боку, і створюються умови для підтримання споживання на рівні медичних норм (попит), що відповідає умовам розширеного відновлення населення, з іншого боку.
Молдова	Стаття 37 Конституції Республіки Молдова від 29.07.1994 р. [14] закріплює право кожної людини на безпечні продукти харчування.
Туркменістан	Закон Туркменістану «Про продовольчу безпеку» від 15.06.2000 р. №29-ІІ [15] затверджує, що продовольча безпека Туркменістану є таким станом економіки держави, за якого забезпечується необхідний рівень виробництва життєво важливих продуктів харчування та продовольчої сировини, а також гарантується доступність продовольства для всього населення у кількості, необхідній для активного та здорового життя.
Франція	Політика Франції у сфері продовольчого забезпечення здійснюється на основі Стратегії внутрішньої продовольчої безпеки. Згідно з цією Стратегією відповідальність за забезпечення продовольчої безпеки покладається на Міністерство сільського господарства, продовольства, рибальства, сільського та регіонального планування, напрямками діяльності якого є продовольство, державна підтримка вітчизняних виробників продукції та захист їх інтересів, рибальство та аквакультура, ветеринарія, захист рослин. Існують також агентства розвитку та науково-дослідні центри, що займаються забезпеченням наукових досліджень проблемних питань цієї галузі [1, с. 182].
Німеччина	В Німеччині прийнято Стратегію продовольчої безпеки, згідно з якою уповноважені органи влади у сфері продовольчої безпеки поділяються на такі рівні: загальноєвропейський (Європейська комісія, Європейське агентство з продовольчої безпеки, Продовольчий та ветеринарний офіс ЄС); федеральний (Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів, Німецький федеральний інститут оцінки ризиків, Німецьке федеральне управління споживчого захисту і безпеки харчових продуктів); місцевий (федеральні дослідні інститути, міністерства земель федерації, уряди земель федерації). Стратегія продовольчої безпеки Німеччини поєднала у собі весь комплекс як загальнотеоретичних підходів до розуміння продовольчої безпеки, так і економічних й юридичних засобів її досягнення, що сприяє забезпеченню безпеки та якості продуктів харчування, гарантуванню прав споживачів і дотриманню процедур врегулювання конфліктних ситуацій зі споживачами [1, с. 183].
Нідерланди	Основою нідерландської системи забезпечення якості «Інтегрований контроль ланцюга» щодо технологічного ланцюга для виробництва свинини від підприємства розведення молодняку до роздрібної торгівлі є контроль, відстежування, а також незалежна система санкцій. Найважливішими вимогами, зокрема, є: співпраця виключно з визнаними відгодівельниками, постачальниками кормів і ветеринарами; повна документація дій ветеринаром у вахтовому журналі; лікарські засоби тільки з «Позитивного списку ветеринарних препаратів для свиноферм»; архівування накладних від постачальників кормів і транспортної документації при ввезенні й вивезенні свиней; маркування всіх тварин; задокументована система власного контролю [2, с. 56-57].

Країна	Характеристика
Бельгія	Реалізацію державної аграрної політики Бельгії забезпечує Міністерство сільського господарства і наукової політики, а Федеральне агентство з безпеки харчових продуктів займається перевіркою та випробуванням продукції на різних етапах харчового ланцюга згідно з відповідними програмами. Однією з таких програм є Програма забезпечення якості виробництва свинини, у якій наголошується на відстежуванні і перешкоджанні появі залишкових речовин ветеринарних препаратів у м'ясі. Органи державної влади Бельгії у питаннях продовольчої безпеки головну увагу приділяють забезпеченню якості харчових продуктів і мінімізації ризиків для здоров'я споживачів, що забезпечується шляхом гарантування стандартизації та максимального контролю [1, с. 186].
США	У США були прийняті спеціальні закони «Про продовольчу безпеку США» (1985 р.), «Про поліпшення продовольчої безпеки» (1986 р.), що створили нормативне підґрунтя у сфері державного регулювання продовольчої безпеки. Дія норм федерального закону «Про продовольчу безпеку» спрямована на розвиток виробництва зерна, молочних продуктів, рису, сої, бобів, цукру. Державне регулювання продовольчої безпеки здійснюється на засадах забезпечення населення якісними продуктами харчування, опанування міжнародних продовольчих ринків, розвитку сільськогосподарського виробництва [3, с. 54-55].
Бразилія	У Бразилії правове регулювання продовольчої безпеки здійснюється на основі закону «Про продовольчу безпеку» від 15.09.2006 р. №11.346 [16], де продовольча безпека – це реалізація загального права на регулярний та постійний доступ до якісного харчування в достатній кількості без перешкоди доступу до інших основних благ на підставі засобів, що сприяють зміцненню здоров'я, забезпечують повагу до культурного різноманіття та є раціональними з соціальної, економічної та екологічної точок зору.
Японія	У Японії в 1995 р. було ухвалено закон «Про продовольство». Відповідно до його норм почала діяти програма спеціального асигнування, активізувалося надання субсидій сільськогосподарським підприємствам, здійснювалося фінансування проектів, спрямованих на запровадження новітніх технологій у сфері сільського господарства (тваринництво). У 1999 р. в Японії було прийнято закон «Про продовольство, сільське господарство та розвиток сільських районів». Цей нормативно-правовий акт закріпив продовольство як необхідну умову життєдіяльності людини та фактор підтримки здорового способу життя [3, с. 53]. Food Safety Basic Act No 48 (закон «Про безпеку харчової продукції» у редакції Закону Японії від 2007 р.) [17] вступив в дію 23.05.2003 р., під терміном «продовольство» розуміються всі продукти харчування та напої.
КНР	З 01.07.2009 р. у КНР набув чинності закон «Про безпеку харчової продукції» [18], основою якого є забезпечення безпеки харчової продукції, гарантування безпеки для життя та здоров'я людей.
Індія	Закон «Про продовольчу безпеку та стандарти» набув чинності 24.08.2006 р. [19]. Він консолідував закони щодо продовольства і продовольчої безпеки, встановлення науково обґрунтованих стандартів на продовольчі товари для регулювання їх виробництва, зберігання, розподілу, продажу та імпорту з метою забезпечення наявності безпечних і корисних харчових продуктів для споживання людиною. У ньому встановлено, що продовольством є оброблена, частково оброблена або необроблена речовина (дитяче харчування, питна вода, алкогольні напої, жувальна гумка та інші), що призначена для споживання людиною. Продовольча безпека настає, коли продовольство не завдає шкоди людині за умови використання для споживання за його призначенням.
Кенія	За кенійським законодавством продовольство – це продукти харчування, напої, жувальна гумка, що пройшли сертифікацію та можуть бути реалізовані через торговельну мережу з метою задоволення споживчого попиту населення [6, с. 35].

Побудовано автором на основі [1-3; 6; 10-19].

Аналіз цих нормативно-правових актів свідчить, що у нормах чинного законодавства зарубіжних держав закріплено визначення поняття продовольчої безпеки держави. На жаль, в Україні відповідний закон досі не прийнято, хоча у Верховній Раді України зареєстрований законопроект «Про продовольчу безпеку».

Дослідивши нормативно-правові умови продовольчої безпеки різних країн світу, варто зосередити увагу на досвіді регулювання продовольчого забезпечення. Особливу цінність становить порівняльний аналіз аграрних політик США і ЄС, оскільки в першому випадку мова іде про країну з найбільш розвиненою економікою у світі, а в другому – про союз суверенних держав, де проблеми цілісності та єдності стоять набагато гостріше, ніж в окремо взятій країні.

Провідними параметрами аграрних політик США і ЄС можна назвати [20; 21]:

- наявність середньострокової (на 5-7 років) стратегії розвитку сільського господарства і ринку продовольства, оформленої і закріпленої у вигляді закону;

- можливість поділу сфер державного регулювання за цілями і механізмами реалізації: продуктові програми, програми підтримки доходів сільгоспвиробників, програми стимулювання попиту, програми розвитку сільської місцевості, зовнішньоторговельне регулювання, екологічні програми;
- встановлення конкретних цінових параметрів і загального обсягу фінансування за кожною програмою, причому стимулюється зниження сільгоспвиробничих витрат на виробництво, оскільки підтримка за продуктовими програмами має форму не дотацій на придбання матеріально-виробничих або кредитних ресурсів, а прив'язується або до площі посівів, або до обсягів виробництва конкретного виду сільськогосподарської продукції;
- уніфікація підходів до надання фінансової підтримки і можливості вибору для сільгоспвиробників, які бажають або брати участь у конкретній програмі і, відповідно,

отримувати належні за нею фінансові ресурси, або не брати участь у цій програмі;

- поступове обмеження заходів щодо виготовлення нездорових продуктів харчування і таким чином посилення екологічної і соціальної спрямованості сільського господарства.

Параметри вже прийнятого закону можуть змінюватися тільки в разі форс-мажорних обставин. Наприклад, у період дії Farm Bill (1996 р., США) внаслідок різкого падіння ринкових цін на продовольчі товари, нераціональності розподілу фінансової підтримки серед сільгоспвиробників [22], а також у відповідь на високий рівень підтримки сільгоспвиробників у ЄС були внесені зміни в цінові параметри щодо продуктивних програм і встановлено

прямі платежі в їх дохід. У Програмі 2000 (Agenda 2000) були введені зміни, зумовлені майбутнім розширенням ЄС і покликані мінімізувати негативні наслідки цього розширення для аграрного сектору і продовольчого забезпечення [23].

Подібний підхід робить аграрну політику передбачуваною, прозорою для суспільства взагалі і сільськогосподарського сектору зокрема, дає можливість останньому планувати свою діяльність на середньострокову перспективу.

Однією з цілей аграрної політики є регулювання системи продовольчого забезпечення населення. Серед основних (фундаментальних) функцій регулювання продовольчого забезпечення можна виділити економіко-виробничу, організаційну та соціальну (рис. 1).

Рис. 1. Функції регулювання продовольчого забезпечення та система заходів щодо їх реалізації
Побудовано автором.

Водночас держава користується певним набором заходів державного регулювання. Провідну роль у всій системі державного регулювання продовольчого забезпечення в зарубіжних країнах з розвинутою ринковою економікою відіграє підтримка відповідного рівня цін і цінової рівноваги.

Державне регулювання цін зазвичай полягає у встановленні верхніх і нижніх меж коливання цін і індикативної або умовної ціни, яку прагне підтримати держава. Водночас відбувається скупка або продаж сільськогосподарської продукції для товарної інтервенції та підтримання бажаного рівня цін.

Регулююча роль держави необхідна в ціноутворенні для обмеження діапазону цінових коливань, рекомендованих виробникам. Такий механізм у сільському господарстві заснований на підтримці нижнього рівня цін шляхом державних

виплат. На ці цілі, наприклад, країни-члени ЄС спрямовують понад половину бюджету.

У США з 1930-х рр. успішно діє Товарна кредитна корпорація (ТКК). Ця організація видає сільгоспвиробникам кредит під заставу продукції за визначеною заставною ціною, яка зазвичай встановлюється на рівні 85% від середніх за 4-5 років цін на віддані в заставу продукти [24]. Якщо ціна на ринку буде вищою за заставну, виробник має право реалізувати свою продукцію на ринку і віддати кредит. В іншому випадку продукція вважається проданою ТКК за заставною ціною.

З 1970-х рр. у США діє механізм різних платежів. Для цього держава встановлює цільові ціни, а якщо ринкові ціни виявляються менше цільових, вона здійснює прямі платежі виробникам продовольчої продукції, компенсуючи різницю між цільовою та

сформованою ринковою ціною за кожним продовольчим товаром [25].

У ЄС діє близька до американської програма підтримки цін через механізми інтервенцій. Тобто визначаються цільові та інтервенційні ціни на основні культури і види рослинної та тваринної продукції. Цільова ціна – це бажана ціна в найбільш дефіцитній для певного продукту зоні, де вона встановлюється щорічно, а інтервенційна ціна – це нижча ціна за цільову приблизно на величину транспортних витрат за доставку товару до найбільш дефіцитної зони. Якщо ринкова ціна падає нижче критичного рівня (встановленої в Agenda 2000), то на всій території ЄС відкриваються інтервенційні агентства, які скуповують продукцію за цінами інтервенції [26]. Далі вони зберігають запаси продукту і реалізують його або на внутрішньому ринку у випадку небажаного підвищення цін (товарна інтервенція), або на зовнішньому ринку з запланованим збитком.

Суттєвою проблемою є підтримання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Вимоги СОТ щодо скорочення підтримки національних аграрних товаровиробників серйозно змістили акценти державної допомоги з підтримки виробництва на підтримку доходів сільгоспвиробників через так звані незв'язані заходи. Водночас і США, і ЄС встановили базові періоди і, відповідно, базові площі, врожайності та обсяги виробництва. Для США базовим періодом за більшістю програм був 1995 р., а для ЄС – 2000-2002 рр. [27] Державні виплати, прив'язані до показників цих років, не стимулюють зростання виробництва і, відповідно до вимоги СОТ, підлягають поступовому скороченню.

У США і ЄС доходи виробників продовольчої продукції підтримуються через продуктивні програми. Основу продуктивних програм аграрної політики США складають прямі платежі, антициклічні платежі і позики ринкової допомоги. Прямі платежі покликані безпосередньо підняти доходи таких виробників незалежно від ринкової кон'юнктури і каналів збуту готової продукції; механізм антициклічних платежів задіюється тоді, коли ринкові ціни (як правило, сезонні) складаються не на користь аграрних товаровиробників; позики ринкової допомоги, що дозволяють виробникам отримати позику від уряду під фактичну або потенційну заставу виробленої продукції, знижують ризик втрати доходу від коливань ринкових цін.

У США закон обмежує розмір виплат, які може отримати кожен сільгоспвиробник за кожною програмою. Так, їх надходження від прямих платежів не можуть перевищувати 40 тис. дол. США на рік, а межа щодо антициклічних платежів встановлена в розмірі 65 тис. дол. США [22].

Уніфіковані норми продуктивних програм, застосування фіксованих ставок щодо платежів роблять основну частину аграрної політики США доступною для виробників і суспільства загалом.

У ЄС прямі платежі в дохід виробника прив'язані до базових показників посівних площ (поголів'я тварин), врожайності (продуктивності), обсягів виробництва, а тому вважаються непов'язаними

заходами підтримки. Одержувачами прямих платежів є виробники зернових, білкових, енергетичних і олійних культур, рису, горіхів і молока. У м'ясному скотарстві політика ЄС дещо інша: підприємства індустріального типу не можуть претендувати на прямі виплати в дохід, тому брати участь у програмі можуть тільки дрібні сільгоспвиробники, для яких характерна низька щільність тварин у розрахунку на гектар кормових культур.

Аналогічно до американської продовольчої політики, у ЄС введені обмеження для сільськогосподарських виробників, які бажають брати участь у програмах з підтримки цін і доходів. Зокрема, вони мають підписати зобов'язання скоротити на 10% посівні площі на довгостроковій основі і дотримуватися норм і стандартів ведення господарства, закріплені законами як ЄС, так і своїх країн. Додаткова умова введена для великих сільгоспвиробників, які отримують понад 15 тис. євро прямих платежів або з обсягом товарообігу понад 100 тис. євро [28]. Такі виробники зобов'язані співпрацювати з системою консультування сільгоспвиробників.

В Україні склалася ситуація, коли продуктивні програми діють тільки в тих секторах сільського господарства, що мають високі темпи зростання, а саме з вирощування зернових культур. Підвищена прибутковість цих секторів призводить до формування великих виробників, здатних проводити ефективну лобістську політику в органах державної влади.

Відмінністю внутрішніх продуктивних програм від зарубіжних аналогів є відсутність уніфікованих підходів не тільки до груп сільськогосподарської продукції, але і до груп виробників, тобто навіть виробники однотипної продукції можуть отримувати або не отримувати певні види державної допомоги.

Усі провідні країни-експортери продовольства створили ефективну систему державної підтримки і стимулювання експорту, які є найважливішими елементами основних заходів регулювання продовольчого забезпечення.

Перевиробництво основних видів сільськогосподарської продукції за високого рівня внутрішніх цін захищають ринки США і ЄС від неконтрольованого експорту й обумовлюють необхідність проведення активної експортної політики.

Кредитування і страхування експорту стають механізмами, частково замінюють пряме субсидювання. Водночас, наприклад у Франції, експортери отримують пільгові кредити від комерційних банків за рахунок того, що Банк Франції рефінансує ці кредити за низькими ставками.

Особлива функція держави у сфері сільського господарства – контроль за землекористуванням і його відповідним виробничим використанням. Держава бере на себе значну частину витрат з підтримки родючості ґрунтів, активно втручається в ринок землі, ринок оренди, контролює ці процеси. Так, у США введена система зонування земель, де кожна ділянка землі закріплена за певним видом землекористування та самовільна її зміна є

протизаконною [29]. Система державного контролю зорієнтована на суворе дотримання системи раціонального використання сільськогосподарських земель і недопущення їх виведення з сільськогосподарського використання.

Активна участь держави у відтворювальному процесі в сільському господарстві дуже впливає на продовольчу безпеку будь-якої країни з розвинутою ринковою економікою.

Державне регулювання в розвинених країнах має не тільки економічний, а й адміністративно-контрольний характер. Ці функції включає в себе ветеринарний та фітосанітарний контроль, насіннева інспекція, карантинна служба, крім того, багато країн світу з особливою увагою ставляться до питань екології [30].

Екологічна проблема сільського господарства в Україні не має однозначної оцінки. З одного боку, відчуваючи фінансові труднощі, аграрні товаровиробники різко скоротили використання хімікатів (добрив, пестицидів і інсектицидів), що істотно знизило техногенне навантаження на навколишнє середовище; з іншого боку, порушення технологій (сівозмін) посилює ерозію і деградацію ґрунтів.

Низька інтенсивність обробітку сільськогосподарських культур зумовила виробництво в Україні екологічно чистої продукції, яка могла б зайняти свою нішу на зовнішньому ринку, однак необхідна сильна система сертифікації, а у нас цей напрям слабо розвинений. Проникненню на зовнішній ринок також заважають завищені логістичні тарифи, низька пропускання спроможність кордонів і відсутність за кордоном наших сертифікаційних агентств. Крім того, в Україні нерозвинені системи кредитування та страхування, відсутня система інформаційної та консультаційної служби для сільського господарства, яка б відповідала за просування продукції за кордон.

Особлива роль у системі заходів державного регулювання продовольчого забезпечення відводиться механізму захисту внутрішнього виробника від імпорту товару. Обсяг імпорту продовольства, враховуючи його структуру, визначає рівень політичної та економічної залежності країни. Наприклад, у Японії склалася унікальна жорстка система з ліцензуванням і кількісним обмеженням імпорту, надзвичайною складністю технічного оформлення документації і високими митами, коли вільно можуть ввозити тільки олійні культури і фуражне зерно.

Практично всі країни використовують механізми імпорту митних тарифів. Вони бувають різних видів: адвалорні, що нараховуються у відсотках до митної вартості оподатковуваних товарів; специфічні, що нараховуються у встановленому розмірі за одиницю оподаткованого товару; альтернативні, що поєднують обидва види мита [31].

У багатьох країнах світу існує така митна практика, коли стягуються і адвалорне, і специфічне мита одночасно або одне з мит, яке дає найбільшу величину митного збору. Такі мита іноді називають комбінованими. Адвалорне і специфічне мита по-

різному поводяться при змінах цін. При зростанні цін грошові кошти від адвалорних мит ростуть пропорційно, а рівень протекціоністського захисту залишається незмінним. У цих умовах адвалорні мита виявляються ефективнішими, ніж специфічні. А при падінні цін специфічні ставки виявляються більш стабільними. Тому в умовах тривалої тенденції до зростання цін зазвичай спостерігається прагнення до збільшення частки в митних тарифах саме адвалорного мита. Альтернативні мита дозволяють поєднувати переваги адвалорних і специфічних мит.

Найцікавішим досвідом у захисті вітчизняного виробництва від імпорту ми вважаємо приклад ЄС. Попри аж ніяк не найкращі кліматичні умови і нестачу земельних ресурсів, ЄС експортує значну частину своєї продукції.

У ЄС уже давно й успішно застосовується абсолютно незвичайна зовнішньоекономічна модель, що дозволяє без шкоди для економіки підтримувати високий рівень цін на товари масового попиту на внутрішньому ринку і одночасно успішно здійснювати експорт товарів цих груп.

Суть такої моделі полягає в тому, що на кордоні ЄС з певних груп імпортованих товарів стягуються компенсаційні збори. Їх розміри є такими, що сума цін імпортованих товарів і компенсаційних зборів зрівнюється з ціною внутрішнього ринку [28]. Таким чином, під час ввезення товарів на внутрішній ринок їх ціна зростає до такого ж рівня, що пропонують внутрішні виробники. Компенсаційні збори, які сплачують імпортери, надходять до спеціального позабюджетного фонду. Якщо ж підприємства цих видів діяльності експортують продукцію, то вони отримують з цього фонду виплати у вигляді різниці між ціною на внутрішньому ринку та світовою ціною. Дуже важливо, що ці збори надходять не в бюджет, а у недержавні фонди.

Звичайно, для успішної дії такого механізму необхідно, щоб сума компенсаційних зборів, що надходять від імпортерів, дорівнювала б сумі виплат з фонду експортерам. Для цього потрібно уважно стежити за структурою експорту та імпорту. Перевагами механізму компенсаційних зборів є їх надзвичайна гнучкість (розмір збору автоматично визначається як різниця світової і внутрішньої ціни).

Сьогодні ЄС перейшов до механізму тарифних квот, водночас імпортні тарифи під час ввезення товарів за тарифними квотами складають зазвичай лише незначну частину від мита, яке необхідно сплачувати, ввозячи товари поза квотою. Однак є випадки, коли ще застосовується механізм компенсаційних зборів. У результаті досягається досить міцний захист внутрішнього ринку.

Квота на постачання продовольчої продукції – це пільга, яку ЄС надає іншим країнам. Так, за Угодою про асоціацію з ЄС з 1 січня 2016 р. Україна і ЄС почали створювати зону вільної торгівлі. Цей процес має бути закінчено протягом десяти років, за цей час кожен рік імпортні та експортні мита між Україною та ЄС знижуються [32]. Але з 1 січня 2026 р. за постачання товарів з України до ЄС не буде ніяких додаткових зборів на кордоні, за винятком продуктів харчування. Це пов'язано з тим, що виробництво

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

продуктів харчування в ЄС дотують, тому навіть коли США постачають кукурудзу в ЄС, вони сплачують мита, за винятком встановленої квоти на продукцію.

У межах квоти українські експортери можуть постачати в ЄС продукти без оплати мита. Але якщо квота закінчилася, це не означає, що українські підприємства не можуть постачати продукти в ЄС. Вони можуть це робити і роблять, але їм доводиться сплачувати мито. Те ж саме відбувається, якщо європейські підприємства захочуть постачати продукти харчування в Україну. Вони теж сплачують і будуть сплачувати мита, за винятком квот, які Україна надала країнам-членам ЄС.

На сьогодні Україна по кожному виду продовольчих товарів має певну квоту. Розглянемо декілька з них. Так, Україна має квоту на постачання в ЄС 16 тис. тонн м'яса птиці, водночас ЄС має квоту на постачання в Україну 8 тис. тонн м'яса птиці. У межах квоти мита не утримуються. Якщо продукцію постачають понад квоти, то треба платити мито від 30 до 100 євро за 100 кг м'яса птиці. Такі умови встановлені з боку ЄС. За 2017 р. Україна вибрала всю квоту на постачання м'яса птиці в ЄС, але понад квоти поставила в ЄС ще більше 50 тис. тонн м'яса птиці. Водночас з ЄС в Україну було поставлено близько 11 тис. тонн м'яса птиці. Усього за 2017 р. Україна поставила на експорт близько 280 тис. тонн м'яса птиці [33]. Для України більш привабливий ринок постачання м'яса птиці не ЄС, а арабські країни. Хоча квоти можна вважати позитивним явищем, вони мало впливають на загальний експорт товарів, тому що квоти малі, а мита великі. При цьому є куди більш цікавий ринок Азії. Торгівля з ЄС – це важливо і потрібно, але пов'язувати всю торгівлю України з ринком ЄС не завжди правильно, адже у світі багато інших покупців української пшениці та українського м'яса птиці.

Якщо говорити про Україну, то вона має квоти на безмитне постачання пшениці в ЄС у розмірі близько 800 тис. тонн. Водночас за 2017 р. Україна продала на експорт понад 17 млн тонн пшениці, при цьому головними покупцями були не ЄС, а Єгипет, Бангладеш, Індонезія. Мало хто знає, що ЄС – один з найбільших у світі експортерів пшениці, тому продати багато пшениці туди неможливо. В Азію ж Україна успішно продає пшеницю і без квот ЄС.

Щодо квоти на мед, то її Україна вже теж вибрала, як і квоту для соків. Квота на мед зараз становить 10 тис. тонн, а Україна продала на експорт меду близько 57 тис. тонн.

За даними Євростату, більшість безмитних квот українськими продовольчими товаровиробниками були або не використані взагалі, або використані частково. Так, у 2017 р. існувала квота на постачання кондитерських виробів у розмірі 2 тис. тонн [33]. Її використали лише на 4%, а квоту на постачання свинини і сигарет взагалі не використовували.

Угода про асоціацію з країнами-членами ЄС відкриває для українського виробника європейські ринки, а наш ринок взамін може отримати якісні іноземні товари. Але оскільки квоти надто обмежують в обсягах реалізації вітчизняних продовольчих

товарів, то така політика не відіграє основної ролі в експорті України. Тим більше, що Україна дуже багато продає ЄС не зерна і шоколаду, а чавуну і залізної руди, а там мит або немає, або вони дуже низькі. Варто зазначити, що ЄС скасував мита на більшість українських товарів, за винятком продовольчих продуктів.

Також треба звернути увагу на те, що на ринку ЄС існує велика конкуренція на продовольчі товари [34]. Сьогодні Україна може продати і продає в ЄС кукурудзу, але продати готові кукурудзяні пластівці не може, тому що європейці просто не знають українські бренди цієї продукції. Розкрутити ж такий бренд дорого і складно. Тому простіше постачати в ЄС кукурудзу як сировину, а там вже роблять кукурудзяні пластівці під європейськими брендами.

Те, що Україна використала лише частину квот ЄС, нічого суттєво не змінює. Тому, розвиваючи продовольчу політику, потрібно орієнтуватися на країни Азії та Африки.

Зважаючи на зарубіжний досвід та умови, які виникли у зв'язку зі вступом у СОТ і ЗВТ, сьогодні для України надзвичайно важливі питання розроблення програми продовольчого забезпечення, особливо регіонів, які постраждали внаслідок проведення АТО.

Розвиток системи продовольчого забезпечення неможливий без державної підтримки, без створення умов для розвитку всіх економічних укладів і різних форм власності. Державне регулювання має бути стрижнем аграрної політики держави. Водночас необхідно використовувати позитивний досвід і арсенал методів регулювання, що застосовується в інших розвинених країнах у цій сфері діяльності.

Аналіз і узагальнення наявних систем заходів державного регулювання продовольчого забезпечення розвинених країн дозволили оцінити їх і виявити можливості їх використання (табл. 2).

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що Україні недоцільно повністю орієнтувати свою аграрну політику чи політику продовольчого забезпечення на Спільну аграрну політику ЄС чи аграрну політику США. В сьогоденні економічних і політичних умовах необхідно повною мірою врахувати світові тенденції та узгодити власні національні інтереси з реальними економічними можливостями. Адже принципова відмінність економічного становища країн-членів ЄС, США та України є причиною проведення різної політики підтримки. Так, якщо економіка ЄС характеризується стабільністю та достатністю, а сільське господарство розвивається у відносно несприятливих природно-кліматичних умовах, то в Україні ситуація інша. Її бюджет не в змозі нести значні витрати з підтримки аграрного сектору, але водночас країна має потужний сільськогосподарський потенціал, запорукою успіху якого є сприятливі природно-кліматичні умови. Тому виникає необхідність визначити можливості України щодо використання підтримки сільського господарства задля зміцнення продовольчого забезпечення.

Можливості використання зарубіжного досвіду регулювання системи продовольчого забезпечення

Основні напрями	Очікуваний ефект
Розроблення довго- і середньострокових програм регулювання і розвитку аграрного виробництва, адекватних сучасним умовам.	Ефективніший розподіл фінансування аграрного сектору, що забезпечить стабільність і передбачуваність товаровиробникам і дозволить їм більш виразно прогнозувати свою діяльність.
Державне регулювання цін з застосуванням механізмів закупівельних і товарних інтервенцій.	Вирівнювання коливань ринкових цін.
Посилення заходів підтримки сільськогосподарських угідь і прив'язка їх до обсягів виробництва.	Згладжування диспаритету цін і підвищення платоспроможного попиту працівників сільського господарства, а також підвищення економічного стимулу до праці.
Сприяння оптимальному експорту надлишкової продовольчої продукції.	Зміцнення експортного потенціалу продовольчих виробників.
Протекціоністська політика щодо імпорту продовольчих товарів.	Зменшення зовнішньої конкуренції на внутрішньому продовольчому ринку і зміцнення продовольчої незалежності країни.
Введення системи обов'язкової сертифікації продовольчої продукції.	Розширення можливостей виходу продовольчих товарів на світовий ринок сировини і продовольства. Підвищення якості продовольства на внутрішньому ринку, а також поліпшення репутації вітчизняного продовольства на внутрішньому і зовнішньому ринках і, як наслідок, підвищення експортних можливостей.

Складено автором.

Список використаних джерел

1. Батигіна О. М., Жушман В. М., Корнієнко В. М. та ін. *Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України*: монографія. Х.: Право, 2013. 326 с.
2. Бугера С. Правове регулювання якості сільськогосподарської продукції: міжнародний досвід. *Юридична Україна*. 2011. №11. С. 54-59.
3. Гребенюк М. Проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки в окремих зарубіжних країнах. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. №10. С. 52-55.
4. Гребенюк М. Досвід Китайської Народної Республіки у сфері правового забезпечення продовольчої безпеки. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. №4. С. 158-161.
5. Гребенюк М. Особливості законодавчого забезпечення продовольчої безпеки у деяких країнах Південно-Східної Азії (досвід Філіппін та Індонезії). *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №9. С. 28-34.
6. Гребенюк М., Гонда А. Особливості правового забезпечення продовольчої безпеки в Республіці Індія. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. №2. С. 57-61.
7. Гребенюк М., Ковальчук Ю. Особливості правового забезпечення продовольчої безпеки в деяких країнах Африканського континенту. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. №6. С. 33-37.
8. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. №1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №49. Ст. 527.
9. Лушпаєв С. О. Поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав. *Форум права*. 2015. №3. С. 135-142.
10. Доктрина продовольственной безопасности Российской Федерации. Утв. Указом Президента Российской Федерации от 30.01.2010 г. №120. *Министерство сельского хозяйства Российской Федерации*: сайт. URL: <http://www.mcx.ru/documents/document/show/14857.19.htm>

11. Об обеспечении продовольственной безопасности: Закон Республики Армения от 05.06.2002 г. №3P-338. *Законодательство стран СНГ*: сайт. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=22406
12. Конституция Республики Беларусь от 15.03.1994 г. *Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь*: сайт. URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2101>
13. О концепции национальной продовольственной безопасности Республики Беларусь: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 10.03.2004 г. №252. *Левоневский Валерий Станиславович*: сайт. URL: <http://pravo.levonevsky.org/bazabyll/republic34/text337.htm>
14. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 г. *Законодательство стран СНГ*: сайт. URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3249
15. О продовольственной безопасности: Закон Туркменистана от 15.06.2000 г. №29-11. *Законодательство стран СНГ*: сайт. URL: http://www.base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=3176
16. О продовольственной безопасности: Закон Бразилии от 15.09.2006 г. №11.346. URL: http://grow.cHcr.ru/attach_ffles/fle_public_864.pdf
17. The Food Safety Basic Law No. 48, May 23, 2003. URL: https://www.fsc.go.jp/sonota/fsb_law160330.pdf
18. О безопасности пищевой продукции: Закон КНР от 01.07.2009 г. URL: <http://www.asia-business.ru/law/law2/certificate/product>
19. Food safety and standards act. Act No 34. 24 Aug, 2006. *Food Safety and Standards of India*: Website. URL: <https://fssai.gov.in/dam/jcr:7f9fb43a-095c-4384-a0d8-be24f66ce7a3/FOOD-ACT.pdf>
20. Glauber J. W., Efland A. United States agricultural policy: Its evolution and impact. 2016. 40 p. *International Food Policy Research Institute*: Website. URL: <http://www.ifpri.org/publication/united-states-agricultural-policy-its-evolution-and-impact>
21. Malatinec T. EU agrarian policy legal framework as a part of the EU development practice. 2015. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*: Website. URL: http://agris.fao.org/agris-search/search.do?jsessionid=DA20E35183CFBAFB1019F588052E6817?request_locale=ru&recordID=SK2016014064

22. Johnson R., Monke J. What Is the Farm Bill? Congressional Research Service Report on April 26, 2018. URL: <https://fas.org/sgp/crs/misc/RS22131.pdf>
23. Common Agricultural Policy after 2013. *European Commission: Website*. 2014. URL: <https://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013>
24. Талавіря М. П. Методичні підходи щодо проведення державної підтримки сільського господарства. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2006. №1. С. 71-76.
25. Власов Д. В. Функції фермерської кредитної адміністрації в США. *Економіка АПК*. 2002. №8. С. 134-136.
26. Bulletin of the European Union Agenda-2000. For a stronger and wider Union. *European Commission: Website*. 2000. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf
27. Бойчук О. І. Агропродовольча політика США. *Економіка АПК*. 2003. №4. С. 133-137
28. Common agricultural policy. *European Commission: Website*. 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en
29. Bonnano A. (Ed.). *Agrarian Policies and Agricultural Systems*. Boulder: Westview Press, 1990. 331 p.
30. North D. Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction. *World Development*. 1989. Vol. 9. Pp. 1319-1332.
31. Trusova N. V. International analysis of the state financial support of agriculture producer. *Економіка АПК*. 2015. №10. С. 32-38.
32. Попадинець Н. М., Григорців М. В. Розвиток роздрібної торгівлі в Україні в умовах імплементації угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 8(65). С. 101-106.
33. Ukrainian agricultural exports to EU countries grew by 8.7% in 2018, says Deputy Minister of Agrarian Policy and Food. *Government portal: Website*. 31 January 2019. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayinskij-agramij-eksport-do-krayin-yes-zbilshivsia-na-87-v-2018-roci-olga-trofimceva>
34. Гусева М. О., Шевчук О. І., Попадинець Н. М. Оцінка регіональних особливостей товарообігу України з ЄС у контексті розвитку її промислового сектору. *Економіка промисловості*. 2013. №4(64). С. 40-48.
- security in certain foreign countries] (2010). *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Business, Economy and Law*, 10, 52-55. [in Ukrainian].
4. Hrebenyuk, M. (2013). Dosvid Kytays'koyi Narodnoyi Respubliki u sferi pravovoho zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky [Experience of the People's Republic of China in the field of legal provision of food security]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 4, 158-161. [in Ukrainian].
5. Hrebenyuk, M. (2014). Osoblyvosti zakonodavchoho zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky u deyaklykh krayinakh Pivdenno-Skhidnoyi Aziyi (dosvid Filippin ta Indoneziyi) [Features of legislative provision of food security in some countries in Southeast Asia (the experience of the Philippines and Indonesia)]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 9, 28-34. [in Ukrainian].
6. Hrebenyuk, M., & Honda, A. (2014). Osoblyvosti pravovoho zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky v Respublitsi Indiya [Features of legal provision of food security in the Republic of India]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 2, 57-61. [in Ukrainian].
7. Hrebenyuk, M., & Kovalchuk, Yu. (2015). Osoblyvosti pravovoho zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky v deyaklykh krayinakh Afrykans'koho kontyentu [Features of the legal provision of food security in some countries of the African continent]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 6, 33-37. [in Ukrainian].
8. Pro derzhavnu pidtrymku sil's'koho hospodarstva Ukrainy [On state support for agriculture in Ukraine] (2004). Law of Ukraine, adopted on 2004, Jun 24, 1877-IV. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 49, art. 527. [in Ukrainian].
9. Lushpayev, S. O. (2015). Ponyattya prodovol'choyi bezpeky za zakonodavstvom zarubizhnykh derzhav [The concept of food security under the legislation of foreign countries]. *Forum prava – Law Forum*, 3, 135-142. [in Ukrainian].
10. Doktrina prodovol'stvennoy bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii [Doctrine of food security of the Russian Federation] (2010). Approved by Decree of the President of the Russian Federation on 2010, Jan 30, 120. *Ministry of Agriculture of the Russian Federation: Website*. Retrieved from <http://www.mcx.ru/documents/document/show/14857.19.htm> [in Russian].
11. Ob obespechenii prodovol'stvennoy bezopasnosti [On provision of food security] (2002). Law of the Republic of Armenia, adopted on 2002, Jun 5, ZP-338. *CIS legislation: Website*. Retrieved from http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=22406 [in Russian].
12. Konstitutsiya Respubliki Belarus' [Constitution of the Republic of Belarus] (1994). Adopted on 1994, Mar 15. *The National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus: Website*. Retrieved from <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2101> [in Russian].
13. kontseptsii natsional'noy prodovol'stvennoy bezopasnosti Respubliki Belarus' [On the concept of national food security of the Republic of Belarus] (2004). Resolution of the Council of Ministers of the Republic of Belarus, adopted

- on 2004, Mar 10, 252. *Levonevskiy Valeriy Stanislavovich*: Website. Retrieved from <http://pravo.levonevsky.org/bazabyll/republic34/text337.htm> [in Russian].
14. Konstitutsiya Respubliki Moldova [Constitution of the Republic of Moldova] (1994). Adopted on 1994, Jul 29. *CIS legislation*: Website. Retrieved from http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3249 [in Russian].
15. prodovol'stvennoy bezopasnosti [On food security] (2000). Law of Turkmenistan, adopted on 2000, Jun 15, 29-11. *CIS legislation*: Website. Retrieved from http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3176 [in Russian].
16. prodovol'stvennoy bezopasnosti [On food security] (2006). Law of Brazil, adopted on 2006, Sep 15, 11.346. Retrieved from http://grow.chcr.ru/attach_files/fle_public_864.pdf [in Russian].
17. The Food Safety Basic Law No. 48 (2003, May 23). Retrieved from https://www.fsc.go.jp/sonota/fsb_law160330.pdf
18. bezopasnosti pishchevoy produktsii [On food production safety] (2009). Law of the People's Republic of China, adopted on 2009, Jul 1. Retrieved from <http://www.asia-business.ru/law/law2/certificate/product> [in Russian].
19. Food safety and standards act (2006, Aug 24). Act No 34. *Food Safety and Standards of India*: Website. Retrieved from <https://fssai.gov.in/dam/jcr:7f9fb43a-095c-4384-a0d8-be24f66ce7a3/FOOD-ACT.pdf>
20. Glauber, J. W., & Effland, A. (2016). United States agricultural policy: Its evolution and impact. *International Food Policy Research Institute*: Website. Retrieved from <http://www.ifpri.org/publication/united-states-agricultural-policy-its-evolution-and-impact>
21. Malatinec, T. (2015). EU agrarian policy legal framework as a part of the EU development practice. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*: Website. Retrieved from http://agris.fao.org/agris-search/search.do?jsessionid=DA20E35183CFBAFB1019F588052E6817?request_locale=ru&recordID=SK2016014064
22. Johnson R., & Monke J. (2018, Apr 26). What Is the Farm Bill? Congressional Research Service Report. Retrieved from <https://fas.org/sgp/crs/misc/RS22131.pdf>
23. Common Agricultural Policy after 2013 (2014). *European Commission*: Website. Retrieved from <https://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013>
24. Talavyrya, M. P. (2006). Metodychni pidkhody shchodo provedennya derzhavnoyi pidtrymky sil's'koho hospodarstva [Methodological approaches to state support of agriculture]. *Visnyk Poltavs'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi – Bulletin of Poltava State Agrarian Academy*, 1, 71-76 [in Ukrainian].
25. Vlasov, D. V. (2002). Funktsiyi fermers'koyi kredytnoyi administratsiyi v SSHA [Functions of the farm credit administration in the United States]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 8, 134-136 [in Ukrainian].
26. Bulletin of the European Union Agenda-2000 (2000). For a stronger and wider Union. *European Commission*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf
27. Boychuk, O. I. (2003). Ahroprodovol'cha polityka SSHA [US Food and Agriculture Policy]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 4, 133-137 [in Ukrainian].
28. Common agricultural policy (2018). *European Commission*: Website. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy_en
29. Bonnano, A. (Ed.) (1990). *Agrarian Policies and Agricultural Systems*. Boulder: Westview Press.
30. North, D. (1989). Institutions and Economic Growth: An Historical Introduction. *World Development*, 9, 1319-1332.
31. Trusova, N. V. (2015). International analysis of the state financial support of agriculture producer. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 10, 32-38.
32. Popadynets, N. M., & Hryhortsiv, M. V. (2015). Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment – Bulletin of Sumy State University. Series: Economics and Management*, 8(65), 101-106. [in Ukrainian].
33. Ukrainian agricultural exports to EU countries grew by 8.7% in 2018, says Deputy Minister of Agrarian Policy and Food (2019, Jan 31). *Government portal*: Website. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/en/news/ukrayinskij-agrarnij-eksport-do-krayin-yes-zbilshivsya-na-87-v-2018-roci-olga-trofimceva>
34. Husyeva, M. O., Shevchuk, O. I., & Popadynets, N. M. (2013). Otsinka rehional'nykh osoblyvostey tovaroobihu Ukrayiny z YeS u konteksti rozvytku yiyi promyslovoho sektoru [Assessment of regional peculiarities of Ukraine's trade with the EU in the context of the development of its industrial sector]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 4(64), 40-48. [in Ukrainian].

Надійшло 28.08.2018 р.